

Svenska undervisningsinsatser och samiska reaktioner på 1600- och 1700-talen

Abstract

Artikeln behandlar kyrkans undervisning bland samerna på 1600- och 1700-talen. Trots kyrkans ökade närvaro och tillkomsten av Skytteanska skolan 1632 blev det på 1680-talet tydligt att kristnandet av samerna inte hade nått särskilt långt. Artikeln presenterar försöken att utrota samiska föreställningar och riter, liksom motståndet från samerna. Stiftsledningen tillgrep i första hand intensifierad undervisning i kristen tro, både i sina förslag till åtgärder och i sitt praktiska handlande under en visitationsresa 1688.

Rapporter om fortsatt bruk av samiska religiösa riter ledde till beslut vid 1723 års riksdag om inrättande av ett skolsystem. Vid 1700-talets mitt fanns en internatskola för sex samiska elever i varje lappmarksförsamling. Lappskolorna fick stor betydelse för ökningen av samernas läsförmåga och kristendoms kunskap, inte minst genom sina spridningseffekter. Från omkring 1740 började skolorna nämligen utbilda ambulerande samiska lärare, s.k. kateketer, och ta emot kvinnliga elever.

Artikeln innehåller även en interiör från Jokkmokks lappskola på 1760-talet, där skolmästare Gran lade ned stor möda på att omvända eleven Anders. Berättelsen om "en lappdrängs omvändelse" ger röst åt det samiska motståndet mot kristnandet och visar samtidigt på lappskolans stora förmåga att påverka de samiska eleverna. Medan samerna på 1600-talet kollektivt fick lova att överge samiska föreställningar och riter och tillägna sig elementär kunskap i den kristna tron, var målet med 1700-talets lappskola en individuell omvändelse som integrerade de kristna normerna med den egna personligheten.

Under 1700-talet intensifierades de undervisningsinsatser som riktades mot samerna.¹ Då tillkom nya skolformer och lärarkategorier, och förhörslängderna visar att samernas läsförmåga och kristendoms kunskap ökade. Inriktningen mot undervisning som det huvudsakliga medlet för att förmå samerna att överge sina traditionella föreställningar och riter hade dock grundlagts redan under 1600-talet. Därför kommer jag att inleda denna artikel med en översikt över den ökade

¹ I artikeln används beteckningar som *same* och *samisk* i stället för källornas *lapp* och *lapsk*. I några fall utnyttjas dock dåtida terminologi som *lappmark*, *lappmarksförsamling* och *lappskola*.

kyrkliga närvaron i det samiska området under 1600-talet för att därefter behandla undervisningens roll vid 1680-talets undersökningar av samernas religionsutövning. Det övergripande syftet med artikeln är dock att presentera framväxten av 1700-talets utbildningssystem och diskutera vilken funktion det fyllde. Huvudfrågan gäller vilka effekter undervisningen hade på enskilda samer och den samiska befolkningen i stort. En viktig aspekt rör samiska reaktioner på försöken att göra kristen tro och sed allena rådande bland samerna.

Intresset för det samiska området och utbyggnaden av den kyrkliga strukturen

Under 1600-talet växte kyrkans och statens intresse för det samiska området. En ökad svensk bosättning ansågs vara önskvärd. De tunga argumenten var ekonomiska och försvarsrelaterade. Genom jordbruk och gruvdrift skulle områdets rikedomar kunna utvinnas. ”Vi hava i Norrland vårt Indien”, deklarerade rikskanslern Axel Oxenstierna. Med en större befolkning skulle de svenska anspråken på området bli mer legitima, och området skulle också bli lättare att försvara mot fientliga angrepp. Därför borde man också förmå samerna att stanna i området. Vid sidan av ekonomiska och försvarsmässiga argument motiverades den önskvärda inflyttningen av svenskar med det positiva inflytande dessa skulle kunna utöva på samerna. Den samiska befolkningen skulle helt enkelt få möjlighet att vänja sig vid kristliga seder.²

De storslagna planerna för utvecklingen av det samiska området kom inte att genomföras mer än delvis. Silvergruvan i Nasafjäll blev en kort och dyrköpt erfarenhet, och någon större inflyttning och uppodling kom inte i gång förrän under 1700-talets senare hälft. Planerna tog sig dock uttryck i en förstärkt kyrklig organisation med nya pastorat. Redan 1606/07 tillkom de fyra pastoraten Enontekis, Jokkmokk, Arvidsjaur och Lycksele, när Karl IX:s strävan mot Norra Ishavet motiverade en starkare svensk närvaro. Inom tio år hade dock alla de nya pastoraten återbördats

² Daniel Lindmark, *En lappdrängs omvändelse: Svenskar i möte med samer och deras religion på 1600- och 1700-talen* (Umeå 2006a) kapitel 2; Gunlög Fur, ”Kolonisation och kulturmöten under 1600- och 1700-talen”, i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (Skellefteå 2016).

till moderförsamlingarna vid kusten. Det visade sig nämligen svårt att få präster att stadigvarande vistas i lappmarken. Nästa våg av pastoratsbildning inträffade 1640 i samband med gruvdriften i Nasafjäll. Då tillkom de fyra pastoraten Arvidsjaur, Arjeplog, Nasafjäll och Silbojokk. Medan de två första pastoraten blev bestående, inkorporerades Nasafjäll i Arjeplogs pastorat när gruvdriften upphörde 1659. Också Silbojokk lades samman med Arjeplog, även om det kvarstod som eget pastorat fram till 1735. I samband med tillkomsten av det så kallade ”Lappmarksplakatet” 1673, som uppmuntrade bosättning och uppodling av lappmarken, utvecklades kyrkans organisationsstruktur ytterligare. Då bröts Lycksele (med Sorsele som kapellförsamling), Jukkasjärvi och Enontekis (med Kautokeino som kapellförsamling) ut som egna pastorat. Tjugo år senare tillkom även Jokkmokk (med Kvikkjokk som kapellförsamling), och år 1700 blev Åsele eget pastorat (med Anundsjö som kapellförsamling).³

Pastoratsbildningen visar på ett mycket konkret sätt vilket intresse som kyrkan ägnade åt religionsvården i lappmarken. Redan vid 1600-talets slut hade huvuddelarna av den pastoratsstruktur etablerats som skulle bli bestående under lång tid. Under 1700-talet tillkom endast några få nya församlingar. Gällivare pastorat bildades år 1742, medan kapellaget Karungi från 1745 omvandlades till eget pastorat 1782. Föllinge bröts ut ur Lits pastorat 1746 och blev centrum för den kyrkliga verksamheten bland samerna i Jämtland-Härjedalen.⁴ Utöver dessa nybildningar skedde endast några utbrytningar ur Åsele pastorat. Kapellagen Vilhelmina (Volgsjö) från 1783, Fredrika (Viska) från 1795 och Dorotea (Bergvattnet) från 1795 blev egna pastorat 1792, 1799 respektive 1799. Tillkomsten av dessa tre nya församlingar avspeglar den inflyttning och nyodling som ägde rum inom Västerbottensdelen av lappmarken.⁵

Utbyggnaden av den kyrkliga strukturen i det samiska området skedde inte på ett ensidigt kyrkligt initiativ. Tvärtom var den ökande kyrkliga

---

³ Uppgifterna är hämtade från Leonard Bygdén, *Hernösands stifts herdaminne: Bidrag till kännedomen om prästerskap och kyrkliga förhållanden till tiden omkring Luleå stifts utbrytning*, del 1–4 (Uppsala & Stockholm 1923–1926); *Luleå stift 1904–1981: Församlingar och prästerskap* (Umeå 1982).

⁴ Se vidare Lars Thomasson, ”Lappförsamlingarna i Jämtland-Härjedalen 1746–1941: Gemenskap eller segregering?”, i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (Skellefteå 2016).

⁵ Uppgifterna är hämtade från Bygdén (1923–1926) samt *Luleå stift* (1982).

närvaron en integrerad del av en statlig politik som gick ut på att stärka den svenska närvaron för att därigenom kunna göra anspråk på området och dess resurser. Det nära samarbetet mellan statliga och kyrkliga myndigheter kom också tydligt till uttryck i behandlingen av uppgifter på 1680-talet om samernas fasthållande vid traditionella föreställningar och riter.

Försöken att utrota samiska föreställningar och riter på 1680-talet

Under senare delen av 1600-talet började samerna betraktas som kristnade. De döptes, undervisades och deltog i gudstjänster. Sedan 1632 hade Skytteanska skolan varit i verksamhet i Lycksele, där ett antal samer hade fått undervisning. Det kom därför som något av en chock för både världsliga och kyrkliga myndigheter när det visade sig att religionsbytet inte alls hade kommit så långt som förväntat.⁶

Den 7 februari 1682 hölls ting i Arjeplog. Pastorsadjunkten Petrus (Per) Noræus Fjellström i Silbojokk höll upp ”ett stycke trä med utskuret ansikte” som han hade hittat vid samernas ”vidskepliga offerställen”.⁷ Anklagelsen gällde avguderi. Några av de närvarande samerna medgav att de i enlighet med sina förfäders bruk ”sådana gudar dyrkat och tillbett”. De hävdade vidare att sådan tillbedjan utövades av alla samer i Ume, Pite och Lule lappmarker. Påståendets riktighet bekräftades av nämnden och tingsmenigheten, som hävdade att ”ingen lapp skall finnas, som sådana gudar icke dyrkar”.⁸ När rätten och de närvarande kyrkoherdarna uppmanade samerna att upphöra med sitt avguderi, möttes de av ett kompakt motstånd. Samerna hotades med både kyrkliga och världsliga straff, men de höll ändå fast vid sin avsikt

6 En utförligare redogörelse för de kyrkliga och världsliga myndigheternas ansträngningar att utrota samiska religiösa föreställningar och riter på 1600-talet återfinns i Lindmark (2006) s. 13–23, 44–84.

7 Erik Nordbergs arkiv, Handskrift 25, vol. 43, s. 69. Forskningsarkivet, Umeå (citeras fortsättningsvis ENA 43:69 etc.). ENA innehåller maskinskrivna transkriberingar av originalkällorna. I Lindmark (2006a) återfinns även hänvisningar till tryckta versioner av delar av källmaterialet. I denna artikel återges citat ur källor från 1600- och 1700-talen i moderniserad språkdräkt. Detta innebär fr.a. att ortografi, interpunktion och verbböjning har normaliserats, men även ordföljd och vokabulär har i enstaka fall justerats. Också egensinniga stavningar av vanliga namn har normaliserats. Källornas *Erich Eskilsson* skrivs således *Erik Eskilsson*.

8 ENA 43:69.

att ”allt framgent sådana gudar bruka”.⁹ De erkände utan omsvep att deras präster hade undervisat dem om det kristliga sättet för gudsdyrkan, men de var ändå ovilliga att överge sina förfäders seder och bruk.

Samernas kraftiga motstånd vid tinget i Arjeplog fick häradshövding Lars J. Grubb att skriva till Svea hovrätt för att få anvisningar för den fortsatta handläggningen av ärendet. När skrivelsen sent omsider nådde hovrätten, ansåg den sig inte kunna döma i ett så allmänt mål med så många inblandade. Därför hänsköts ärendet till Kungl. Maj:t, som den 11 december 1685 skickade en skrivelse till landshövdingen i Västerbotten, Hans Abraham Kruse, med begäran om ytterligare upplysningar. En viktig fråga gällde huruvida den ”avgudiska vidskepelsen” var allmänt utbredd eller om den bara förekom bland personer som ännu inte hade blivit ”alldeles omvända”.¹⁰ Landshövdingen uppmanades även att lämna uppgifter om gudstjänstlivets och undervisningsväsendets utformning bland samerna. Slutligen skulle han föreslå åtgärder för att stärka kristendomens ställning bland samerna, dock utan att åtgärderna skulle riskera att det ”flyktiga folkslaget” skulle gå i landsflykt.¹¹ Ett likartat brev avgick samtidigt till biskopen i Härnösand, som också fick i uppdrag att föreslå hur den ”avgudiska vidskepelsen” skulle kunna ”rättas och utrotas”.¹² Målet var att alla samer skulle bli fullständigt omvända till den kristna läran.

Stiftsledningens bild av läget och förslag till åtgärder

I det svar som domkapitlet i Härnösand den 15 mars 1686 lämnade på skrivelsen från Kungl. Maj:t, tog man upp ett antal förklaringar till kristendomens svaga ställning bland samerna.¹³ Först och främst pekade man på att missionsarbetet var så nyligt genomfört, att det fortfarande fanns många som haltade på båda fötterna. Samernas beroende av jakt och fiske gjorde dem för det andra benägna att tillgripa vidskepelse för att förbättra sina näringsfång. Det nomadiserande levnadssättet gjorde

---

⁹ ENA 43:69f.

¹⁰ ENA 43:73.

¹¹ ENA 43:73.

¹² ENA 43:75. Den korrekta beteckningen på stiftschefen i Härnösand var från stiftets tillblivelse 1647 fram till 1772 *superintendent*. Jag använder dock genomgående titeln *biskop*.

¹³ ENA 43:97–104.

för det tredje att samerna hade svårt att möta upp vid gudstjänsten i kyrkan. Ett fjärde hinder var aktuellt för de samer som uppehöll sig nära gränsen till Norge eller Ryssland, där det var lätt att undandra sig de svenska prästernas inflytande genom att bege sig till ett angränsande rike. För det femte pekade domkapitlet på prästernas svårigheter att utan handräckning av världsliga myndigheter förmå samerna att komma till kyrkan. Borgarnas alkoholförsäljning i anslutning till marknaderna utgjorde ett sjätte hinder. När samerna kom berusade till kyrkan, var de inte särskilt mottagliga för undervisning. Enligt domkapitlet utgjorde prästernas fysiska begränsningar ett sjunde problem. Sjukliga, utarbetade eller hemfallna åt hämmande laster hade vissa präster begränsad förmåga att utöva sina ämbetsplikter. Prästernas hårda levnadsförhållanden skapade dessutom svårigheter för nyrekrytering. Åttonde punkten rörde samernas bristfälliga hemundervisning och försummade husandakt. Det var bara de få och motvilliga barn som gick i skola som lärde sig läsa. Som den nionde och sista orsaken till den fortsatta förekomsten av ”ett avgudiskt väsende” anförde domkapitlet att ingen var beredd att fungera som angivare av rädsla för att själv komma till skada.¹⁴

De förslag till åtgärder som domkapitlet skickade till Kungl. Maj:t rörde nästan uteslutande hur kristendomsundervisningen skulle kunna stärkas bland samerna. Alla helgdagar borde utnyttjas till gudstjänster med korta predikningar åtföljda av förhör på innehållet. Under marknadstiden var det lämpligt att ungdomen fick läsundervisning efter gudstjänstens slut, medan undervisningen kunde pågå mer kontinuerligt för de närliggande byarna. Domkapitlet föreslog vidare att de vanliga ABC-böckerna skulle tryckas om för att fylla ett växande behov. Kristendoms-kunskap skulle utgöra ett krav för att ingå äktenskap och begå nattvarden. Domkapitlet menade också att studiebegåvade pojkar skulle sättas i skola för att kunna fungera som ambulerande lärare bland de nomadiserande samerna. Prästerna, som skulle vara samisktalande, borde rikta särskilda predikningar mot samernas ”avgudiska gudstjänst” och dessutom avlägga hembesök hos samerna.¹⁵ De samer som övergav sin ”vidskepelse” skulle premieras och uppmuntras till ståndaktighet, med-

---

¹⁴ ENA 43:99.

¹⁵ ENA 43:100.

an ”grovt avguderi” skulle leda till rättegång och avskräckande straff.¹⁶ Slutligen föreslog domkapitlet att brännvinshandeln skulle begränsas. Brevet avslutades med att domkapitlet kraftfullt tog avstånd från påståendet att avguderi skulle vara allmänt utbrett bland samerna.

Häradshövding Grubbs undersökning 1687

För att kunna besvara de frågor som Kungl. Maj:t hade ställt i sin skrivelse, gav landshövding Kruse i uppdrag åt häradshövding Grubb att under kommande ting undersöka det förmenta avguderiets utbredning bland samerna. Det blev först under vintern 1687 som undersökningen kunde genomföras. Grubbs skriftliga redogörelser för läget i de olika församlingarna varierar i omfattning, men den generella bild som förmedlas är att samerna fortfarande höll fast vid sina förfäders föreställningar och seder. I Jokkmokk uppgav de närvarande samerna att de alla var lika delaktiga.¹⁷ Genomgående erkände samerna att prästerna hade undervisat dem om att offrande, trummande och jojokande var handlingar som var oförenliga med kristen tro. I Lycksele uppgav samerna att de av prästerna hade blivit förmanade att upphöra med sina vidskepelser,¹⁸ och vid tinget i Arjeplog noterade Grubb att samerna vid katekesförhören uppvisade så goda kunskaper som rimligen kunde förväntas.¹⁹ Samerna handlade alltså mot bättre vetande. Enligt samem Anders Pålsson Kierri från Simisjaur var skälet att de fruktade att deras näringar skulle ta skada om de övergav ”sina förfäders gamla seder”.²⁰ Det var traditionen de hänvisade till, både när de skulle uppges hur de hade lärt sig de olika sederna och bruken och när de skulle förklara varför de fortsatte att upprätthålla dem.

Det var genomgående rätt summariska undersökningar som häradshövding Grubb företog, men vid tinget i Arjeplog kom ett enskilt ärende att tas upp mer ingående. Återigen var det prästen Petrus Noræus Fjellström i Silbojokk som uppträdde med anklagelser. Hösten 1686 hade Noræus tillsammans med länsman och ytterligare två personer

---

¹⁶ ENA 43:101.

¹⁷ ENA 43:130–133.

¹⁸ ENA 43:126–129.

¹⁹ ENA 43:134f.

²⁰ ENA 43:135.

begett sig till fjälls för att ”uppspana och förstöra lapparnas avgudiska vidskepelser”.²¹ Efter att ha identifierat och förstört en offerplats som tillhörde samens Erik Eskilsson, hade Noræus hittat trågudar och en spåtrumma i Eskilssons kåta. Trots Eskilssons protester hade Noræus lagt beslag på trumman och lämnat kåtan. På vägen därifrån hade Noræus och hans sällskap blivit upphunna av Eskilsson och ytterligare två samer. Med våld hade Eskilsson återtagit trumman och därvid överöst Noræus med skällsord som ”tjuv, skälm och rövare”.²² För sitt egenmäktiga förfarande och sina skällsord dömdes Eskilsson till kraftiga böter.

Biskopens och landshövdingens kommission 1688

Tillsammans med övriga tingsprotokoll från häradshövding Grubbs undersökning överlämnade landshövding Kruse Eskilssons fall till Kungl. Maj:t. Genom en skrivelse från Noræus hösten 1686 hade fallet redan kommit till Kungl. Maj:ts kännedom, och Kungl. Maj:t hade med anledning av ”detta fördömliga avgudaväsande” uppdragit åt biskop Steuchius i Härnösand och landshövding Kruse i Umeå att företa en gemensam inspektionsresa i lappmarkerna.²³ Av olika skäl kom resan inte till stånd förrän i början av år 1688, och den kom att inskränkas till Ume och Lule lappmarker (Lycksele respektive Jokkmokks pastorat).²⁴

Den nya inspektionsresan hade tydligare kyrkliga förtecken, även om kommissionens arbete samordnades med tingsperioderna. Visitationerna inleddes med att församlingens kyrkoherde höll en predikan på samiska och svenska, varefter de närvarande samerna kallades fram i koret för att förhöras av biskop Steuchius. Därefter vidtog undervisning och nya förhör, som kunde sträcka sig över flera dagar, när samerna bearbetades byavis. Visitationen avslutades med att samerna allvarligt förmanades att lämna ifrån sig trummor och sejtar och helt överge den samiska religionen för att i stället hålla sig till den kristna tron.

De kunskaper i den kristna tron som samerna i Lycksele och Jokkmokk uppvisade, inskränkte sig till de texter som ingick i ABC-boken.

---

²¹ ENA 43:143.

²² ENA 43:144.

²³ ENA 43:147.

²⁴ ENA 43:186–199.

I Lycksele uppgav kyrkoherde Graan att samerna hade memorerat texterna i en enda lång följd men att de inte kunde redogöra för enskilda budord, än mindre Luthers förklaringar i Lilla katekesen. I Jokkmokk var det ännu sämre beställt med kristendomskunskaperna. Där fanns många samer som inte ens behärskade alla texter i ABC-boken. Läs-kunnigheten var närmast obefintlig på båda ställena. Undervisningen inriktades därför på en grundläggande förståelse av Guds väsen och konkreta tillämpningar av budorden. I Lycksele betonade biskop Steuchius att Gud är evig och inte skapad och att han inte tolererar några andra gudar. I sin utläggning av det andra budet uppmanade han samerna att upphöra med spådomar och trolldom. Samerna skulle i stället gå flitigt i kyrkan, vilket förklarades vara innebörden av det tredje budet. Att lyda överheten uppgavs vara vad Gud krävde i det fjärde budet. I Jokkmokk gick undervisningen ut på att samerna skulle lära sig ABC-bokens texter och dessutom förstå innebörden av katekesens frågor och svar, särskilt de delar som var mest relevanta utifrån deras "förda leverne".²⁵ Samerna ansågs alltså även där behöva lära sig vem den kristna guden var och hur han skulle dyrkas.

Kristendomsundervisningen varvades med frågor om samernas "avgudiska gudstjänst", och samerna uppmanades att lämna ifrån sig trummor och sejtar, vilket också skedde i viss utsträckning, ibland på enskilda samers eget initiativ och ibland efter angiveri. Kommissionen noterade bara i undantagsfall vilka som fungerade som angivare, men åtminstone i Jokkmokk spelade prästerskapet en aktiv roll. När samerna i Rans och Grans samebyar i Ume lappmark skulle förklara varför de fortsatt att använda trumman, anförde de till sitt försvar att de bara följde sina förfäders bruk och att de hade trott att det var lovligt att använda trumman för att spå framtiden.

Samernas försvar för den egna kulturen

Det förekom olika typer av motstånd mot den press som kommissionen utsatte samerna för. Den öppna och kollektiva vägran att lämna förfädersna tro och sed som dominerade häradshövding Grubbs undersök-

---

²⁵ ENA 43:198.

ning 1687 går inte att urskilja lika tydligt i protokollen från 1688 års kommission. Där förekommer den snarast som en inledande strategi som överges under de följande dagarna av fortsatta förhör. Om samerna i Vapstens sameby i Ume lappmark sägs det till exempel att de var ”alldeles förhärdade”, men efter det att kommissionen hade förmått några att fungera som angivare, fick man fram bekännelser och löften om bot och bättring. I Jokkmokk valde dock några utpekade samer att neka till alla anklagelser, varför de blev stämda till tinget för fortsatt rannsaking. En annan strategi var att hålla sig borta från kommissionens undersökning. I Vapstens sameby var Olof Sjulsson ”funnen med trumma”, och man förmodade att han höll sig undan av den anledningen.²⁶

Vissa strategier syftade till att undgå straff, men de kan också betraktas som försvar för den egna kulturen. En sådan strategi kunde vara att erkänna att man tidigare hade brukat trumman men samtidigt hävda att man helt hade slutat att använda den. Vid det ting som hölls i Jokkmokk under kommissionens besök togs flera fall upp som rörde tillverkning, innehav och användning av trummor och sejtjar. De anklagade tillämpade olika försvarsstrategier. En var att hävda att trumman tillhörde någon annan, eller att det var någon annan som hade offrat. Ytterligare en annan strategi var att lova att lämna in trumman vid ett senare tillfälle. Undfallande, avledande och fördröjande manövrer kunde således bidra till att skapa ett fortsatt utrymme för samisk kultur, åtminstone temporärt.²⁷

Slutsatser om 1680-talets insatser mot samisk religion

När samiska religiösa föreställningar och bruk skulle utrotas till förmån för kristen tro och sed valde alltså de kyrkliga och världsliga myndigheterna att intensifiera undervisningsinsatserna. Detta blir tydligt både i de förslag som Härnösands domkapitel framförde 1686 och de

²⁶ Olof Sjulssons motstånd tog sig också verbala uttryck. Han skrev nämligen till Kungl. Maj:t och begärde bland annat att få använda trumman som kompass i fjällen. Om detta, se Lindmark (2006a) s. 70–77; Daniel Lindmark, ”Colonial education and Saami resistance in early modern Sweden”, i Barnita Bagghi, Eckhardt Fuchs & Kate Rousmaniere (red.), *Connecting histories of education: Transnational and cross-cultural exchanges in (post)colonial education* (New York & Oxford 2014) s. 140–155.

²⁷ En systematisk undersökning av samers argument för den egna religionen i det lulesamiska området återfinns i Håkan Rydving, *The end of drum-time: Religious change among the Lule Saami, 1670s–1740s* (Uppsala 1993) s. 83–88. Se även Fur (2016).

faktiska åtgärder som vidtogs under biskopens och landshövdingens inspektionsresa 1688. Samernas kunskapsnivå bedömdes uppenbarligen som låg, och därför tog insatserna sikte på en allmän höjning av kristendomskunskapen. De medel som tillgreps var i stor utsträckning kollektiva till sin karaktär: predikan, undervisning och förhör. När enskilda individer blev föremål för särskild uppmärksamhet, var det i regel fråga om personer som anklagats för eller ertappats med att inneha och använda trumma och sejtär. Om personerna i fråga lämnade ifrån sig de aktuella föremålen och lovade att upphöra med de samiska riterna, blev det ingen rättslig påföljd. Bara i de fall där myndigheternas uppmaningar möttes av uttalat motstånd, och särskilt där löften om bättring inte hade infriats, blev det fortsatt rättslig prövning och fällande domar. Det anförda målet mot Erik Eskilsson är ett exempel på hur uttalat motstånd mot kristnandet hanterades.

I jämförelse med de häxprocesser som hade ägt rum i stora delar av det svenska riket något decennium tidigare, gick myndigheterna försiktigare fram i det samiska området. Kanske ville man undvika en hysteri som riskerade att skapa social oro och svårläkta sår i lokalsamhället. Mer explicit framträder dock myndigheternas bedömning att hårdhänt behandling skulle kunna driva samerna över gränsen till Norge. Sist men inte minst tog man hänsyn till samernas kunskapsnivå. Eftersom samerna inte visste bättre, kunde de inte ställas till svars för sina handlingar. I det perspektivet framstår det som logiskt att man prioriterade en intensifierad kristendomsundervisning. 1688 års inspektionsresa utformades ju mer som en missions- och upplysningskampanj än en rättslig rannsaking, där fokus i undervisningen lades på de tre första buden i dekalogen. Det handlade uppenbarligen om att få samerna att förstå vem den kristna guden var och hur han skulle dyrkas.

1723 års undervisningsförordning

Bakgrunden till 1723 års undervisningsförordning var rapporter om fortsatt bruk av samiska riter. Vid 1723 års riksdag rapporterade prosten Nils Grubb i Umeå om sina iakttagelser från en visitationsresa i Ume lappmark. Enligt Grubb använde samerna fortfarande sina trummor och ägnade sig dessutom åt omåttligt brännvinsdrickande. Ett brev

samma år från den norske samemissionären och skolmannen Thomas von Westen, som uppmanade det svenska prästerskapet att intensifiera sina missionsansträngningar, bidrog också till att öka ärendets angelägenhetsgrad. 1723 års riksdag beslutade därför att inrätta ett skolsystem för samerna med en internatskola i varje lappmarksförsamling. Undervisningsförordningen kompletterades med en skolstat 1729, som angav skolornas ekonomiska förutsättningar, och en skolinstruktion 1735, som reglerade undervisningens former och innehåll. De första skolorna inrättades 1732 i Åsele och Jokkmokk, och vid mitten av 1700-talet var skolor i drift i åtta församlingar: Lycksele (Skytteanska skolan, grundad 1632), Åsele (1732), Jokkmokk (1732), Arjeplog (1743), Utsjoki (1743), Jukkasjärvi (1744), Föllinge (1748) och Gällivare (1756).²⁸

Skolmästarna skulle enligt skolinstruktionen vara prästvigda och behärska samiska, som skulle vara skolornas undervisningsspråk.²⁹ Därför rekommenderades skolorna att inledningsvis anta tvåspråkiga elever för att förbättra lärarens språkkunskaper. Samiska barn från avlägsna områden skulle prioriteras för att vid återkomsten kunna fungera som hjälplärare. Skolordningen från 1735 inskräppte föräldrarnas plikt att ta till vara sådana undervisningsmöjligheter.

Sex elever skulle undervisas vid varje skola och få kläder, mat och husrum på statens bekostnad. Skolmästaren fick visserligen anta fler elever, men i så fall fick dessa betala för sig. Eleverna förväntades lämna skolan efter två år efter att ha lärt sig de mest nödvändiga delarna av den kristna tron. Om det var nödvändigt för att nå undervisningsmålen, kunde skolmästaren behålla eleverna längre.

²⁸ Kyrkans undervisning bland samerna på 1700-talet har varit föremål för ett antal undersökningar. Se fr.a. Elof Haller, *Svenska kyrkans mission i lappmarken under frihetstiden* (Stockholm 1896); Erik Nordberg, *Arjeplogs lappskola* (Stockholm 1955); Bill Widén, *Kristendomsundervisning och nomadliv: Studier i den kyrkliga verksamheten i lappmarkerna 1740–1809* (Åbo 1964); Bill Widén, *Kateketinstitutionen i Sveriges och Finlands lappmarker 1744–1820* (Åbo 1965); Ingemar Öberg, *Mission och evangelisation i Gällivare-bygden ca 1740–1770* (Åbo 1979); Sölve Anderzén, "Begrepp om salighetens grund, ordning och medel": *Undervisningen i en Lappmarksförsamling: Jukkasjärvi församling 1744–1820* (Uppsala 1992); Nils Eriksson, *Sameskolor inom Åsele lappmark* (Umeå 1992); Sten Henrysson, Anita Alm, Tuuli Forgren & Egil Johansson, *Samer, präster och skolmästare: Ett kulturellt perspektiv på samernas och Övre Norrlands historia* (Umeå 1993).

²⁹ "Instruction för Inspectorer och Schol-Mästarena i Lappmarken samt Scholæ-Piltarne dersammastädes", i Daniel Lindmark (utg.), *1812 års uppfostringskommittés enkät: Svaren från lappmarksförsamlingarna* (Umeå 1988) s. 8–13; citeras "Instruction" (1735). Skolinstruktionen finns även tryckt i Haller (1896) s. 148–155.

Undervisningen var begränsad till läsning och kristendomskunskap. Skolinstruktionen nämner ABC-boken, Luthers lilla katekes, katekesutvecklingen och psalmboken. Lilla katekesen skulle läras utantill, medan psalmboken var tänkt att användas vid läsövningar. Skolmästaren uppmanades att flitigt förklara katekesutvecklingen för att eleverna skulle kunna utveckla klara begrepp, särskilt i fråga om Gud och hans krav. Skolinstruktionen underströk särskilt behovet av tydlig undervisning om de tre första buden om människans förhållande till Gud.

Lappskolan var alltså en internatskola där staten kostnadsfritt försåg eleverna med undervisning, kläder, kost och logi. Skolinstruktionen inskräppte att eleverna måste behandlas väl och uppdrog åt skolans inspektor, vanligen prosten eller församlingens kyrkoherde, att säkerställa att eleverna fick mat och kläder i enlighet med anvisningarna. Skolans inspektor skulle också förhindra att skolmästaren utnyttjade eleverna genom att ta ut skolavgifter eller tvinga dem att arbeta för honom personligen.

Under sina skolår skulle eleverna tillbringa all sin tid vid internatsskolan, även loven. Skolmästaren skulle hålla dem under ständig övervakning, och det var absolut förbjudet att låta eleverna besöka föräldrahemmet innan de hade blivit fast förankrade i den kristna tron. Enligt skolinstruktionen skulle isoleringen av eleverna upprätthållas till dess att undervisningen hade nått så långt att den enskilde eleven kunde ”styra och handleda sig själv”.³⁰ För att nå detta mål fick skolmästaren inte tillgripa bestraffningar och kroppsaga, utan i stället skulle han ”med varjehanda tjänliga motiv och föreställningar uppmuntra dem, till dess de själva kan finna nödvändigheten av detta gudliga verk”.³¹

Utbildning till präster och kateketer

När lappskolesystemet infördes på 1700-talet, nämnde styrdokumentet ingenting om kvinnliga elever. 1735 års skolinstruktion har följande rubrik: ”Instruction för Inspectorer och Schol-Mästarena i Lappmarken samt Scholæ-Piltarne dersammastädes”, och förutom några

---

³⁰ ”Instruction” (1735) s. 10f.

³¹ ”Instruction” (1735) s. 12.

könsneutrala beteckningar som *barn* eller *scholæ-barn* har referenserna till skolans elever mer eller mindre tydliga manliga konnotationer. Tolkningen att skolinstruktionen förutsatte att eleverna skulle vara av manligt kön styrks även av de tydliga könsspecifika uppgifterna om elevernas lärargärning efter avslutad skolgång respektive deras möjligheter till fortsatta studier i den lärda skolan.

I fråga om intentionerna bakom 1723 års lappskolesystem finns det även anledning att beakta tidigare skolinsatser för samerna. Skytteanska skolan, som grundades i Lycksele 1632, avsåg att förbereda samiska ynglingar för vidare studier på den lärda vägen. Tanken var att skapa en inhemsk samisk prästkår för att på det sättet få tillgång till präster med god behärskning av samiska språkliga varieteter. Den undervisning som bedrevs vid Skytteanska skolan vittnar om denna ambition. Fortfarande vid 1700-talets början undervisades i latin, och så sent som 1743 beslöt Direktionen över Lappmarkens Ecklesiastikverk att hålla en prästkandidat i skolan.³² Det är också känt att vissa av eleverna fortsatte sina studier vid skolor i Umeå och Härnösand, exempelvis Olof Sjulsson, som dock gav upp sina studier och blev länsman.³³ Totalt sett var det ändå få präster som rekryterades bland samerna. Under nästan tre sekel, från 1584 till 1876, förekom endast tio präster inom Svenska kyrkan vars båda föräldrar var samer, och ingen av dem förefaller ha varit elev vid Skytteanska skolan i Lycksele.³⁴

Idén att rekrytera präster bland samerna övergavs inte fullständigt förrän i mitten av 1700-talet. Fortfarande 1738/39 års riksdag uttryckte ett önskemål om att skolmästarna i lappskolorna skulle se till att uppmuntra lämpliga kandidater att fortsätta sina studier för en framtida prästgärning bland sina samiska landsmän. Det finns även belägg för att Jokkmokks lappskola, som grundades 1732, ursprungligen var tänkt att fungera som en förberedande skola för samiska prästämmen.³⁵

Omkring år 1740 förändrade de kyrkliga myndigheterna sin rekry-

³² Widén (1964) s. 55.

³³ Lindmark (2006a) s. 73.

³⁴ Siv Rasmussen, ”Samiske prester i tidlig nytid”, i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (Skellefteå 2016).

³⁵ Widén (1964) s. 55.

teringspolicy. I stället för att inrikta sig på samiska kandidater valde man nu att uppmuntra lappmarksprästernas söner till att fortsätta i sina fäders fotspår. Dessa kandidater bedömdes vara mer motiverade för akademiska studier, samtidigt som de genom sin uppväxt i lappmarken var bekanta med samiskt språk och samisk kultur. Särskilda stipendier erbjöds lappmarksprästernas söner, och den nya rekryteringspolicyn kom efter hand att bidra till skapandet av stora tvåspråkiga prästsläkter, som dessutom ofta var förenade genom giftermål.

När den nya policyn sjösattes, förlorade lappskolan sin roll som prästrekryteringsanstalt. De blivande prästerna undervisades vanligen i hemmet av fadern eller en informator innan de skickades iväg till någon trivialskola, företrädesvis i Piteå eller Frösön. Under perioden 1705–1855 uppger inskrivningsmatrikeln för Piteå trivialskola att 85 elever var födda i lappmarken. Praktiskt taget inga av dessa var tidigare elever vid lappskolorna. I stället var 57 av dem prästsöner, och ytterligare 8 elever kom från högre sociala miljöer. Endast 9 av de inskrivna var registrerade som samer.³⁶

Förändringen av kyrkans rekryteringspolicy kan också ha haft återverkningar på elevsammansättningen i lappskolorna. Om skolorna inte längre förväntades erbjuda förberedande undervisning för samiska prästkandidater, kan deras karaktär ha förändrats. Beslutet att inte längre rekrytera präster ur samernas egna led förefaller ha sammanfallit med tillkomsten av en ny lärarkategori, de så kallade kateketerna. Under inspiration av ett brev från den norske samemissionären Thomas von Westen började det jämtländska prästerskapet vid 1730-talets ingång efterfråga dylika ambulera lärare för elementarundervisningen. År 1737 började en samisk kateket arbeta i området, och från 1739 avlönades han av Lappmarksdirektionen. Vid 1738/39 års riksdag lämnade biskop Herman Schröder in ett förslag rörande anställning av missionärer och kateketer i lappmarken, och i ett brev till Kungl. Maj:t föreslog ständerna att samiska ynglingar omedelbart skulle utbildas till kateketer och missionärer.

De tre första missionärerna anställdes år 1741. Även om fler missionärer rekryterades under de följande åren, förmådde inte dessa ambu-

---

³⁶ Lindmark (1990) s. 73f.

lerande svenska präster fylla alla behov av undervisning i läsning och kristendomskunskap. År 1743 började Lappmarksdirektionen därför kräva att varje lappskola skulle hålla kvar ett par elever under en tid för att förbereda dem för framtida tjänst som kateketer. Snart nog var kateketer anställda i de flesta lappmarksförsamlingarna: Åsele 1744, Lycksele 1744, Arjeplog 1744, Jokkmokk 1745, Arvidsjaur 1749, Jukkasjärvi 1750, Gällivare 1751. Under perioden 1744–1820 arbetade 158 kateketer i de svenska och finska lappmarkerna med lön från Lappmarksdirektionen.³⁷

Kateketerna utbildades i lappskolorna. Detta innebär att skolorna åtminstone tillfälligtvis kunde erbjuda något mer avancerad undervisning. Det finns belägg för att vissa av de tilltänkta kateketerna läste latin och teologi i Jokkmokks lappskola på 1740-talet. I allmänhet var dock studierna inriktade på undervisning i kristendomskunskap. Först och främst skulle eleverna behärska det stoff de förväntades föra ut i sin kommande undervisning som kateketer. Detta innebar att de inte bara skulle kunna återge innehållet korrekt som memorerad kunskap, utan att de också skulle kunna reflektera över innehållet genom att klä det i andra ord. För det andra erhöll eleverna praktisk utbildning i undervisningsmetoder, och för det tredje blev de undervisade om hur de skulle förrätta nöddop och leda byabön. Till skillnad från skolmästarna och missionärerna var kateketerna inte prästvigda, utan förväntades utföra de religiösa handlingarna som lekmän.³⁸

Manliga och kvinnliga elever i lappskolorna

Rekryteringen av kvinnliga elever till lappskolorna inleddes när den nya policyn för prästrekrytering sjösattes och lappskolorna började utbilda kateketer. Att skolorna öppnades för kvinnliga elever förefaller dock ha skett oberoende av de övriga förändringarna. År 1742 argumenterade prosten Carl Solander i Piteå för att flickor skulle kunna antas som elever med hänvisning till deras bättre möjligheter att undervisa genom att de tillbringade mer tid i hemmet. Argumenteringen

³⁷ Widén (1965) s. 13–24, 134.

³⁸ Widén (1965) s. 54–62.

verkar inte ha varit avsedd som ett stöd för idén att sameflickor skulle utbildas till kateketer, utan snarare ha tagit fasta på deras framtida roller som mödrar och medkristna.

Ganska tidigt började lappskolorna ta emot kvinnliga elever.³⁹ År 1747 fattade Lappmarksdirektionen ett formellt beslut som rekommenderade skolorna att under det kommande året ta in kvinnliga elever när manliga elever lämnade skolan.⁴⁰ De flesta skolorna tillämpade samundervisning av pojkar och flickor, men år 1747 framförde kyrkoherde Pehr Fjellström i Lycksele idén att pojkar och flickor skulle antas till skolan vartannat år, vilket skulle ge möjlighet att hålla dem åtskilda från varandra. År 1749 antog Skytteanska skolan endast flickor, men året därpå blev samundervisning den dominerande modellen även där.⁴¹

Enligt tillgängliga källor förefaller manliga och kvinnliga elever ha blivit behandlade på samma sätt i lappskolorna. Könsskillnaderna var mycket små i fråga om inskrivningsålder, skoltidens längd och studieresultat.⁴² Den enda större skillnaden var att kvinnliga elever i allmänhet var uteslutna från utbildning till kateket. Från Bill Widéns forskning är det känt att 158 personer anställdes som kateketer i de svenska och finska lappmarkerna under perioden 1744–1820. Till den helt övervägande delen var dessa män. Inte mer än sex kvinnor arbetade som kateketer (4 procent), och dessa förekom i endast två församlingar, Arjeplog (4) och Jokkmokk (2).⁴³

Hur såg då fördelningen av manliga och kvinnliga elever ut i lappskolan? Totalt var 1 894 elever inskrivna under perioden 1732–1850 i de sex skolor från vilka elevmatriklar finns bevarade.⁴⁴ Av dessa var 1 207

---

39 Haller (1896) s. 117.

40 Nordberg (1955) s. 95.

41 Haller (1896) s. 117.

42 Henrysson m.fl. (1993) s. 72–74; Anderzén (1992) s. 128–130.

43 Widén (1965) s. 100–134.

44 Henrysson m.fl. (1993) s. 63. De aktuella skolorna fanns i Arjeplog, Föllinge, Gällivare, Jokkmokk, Jukkasjärvi och Åsele. Enskilda skolmatriklar finns utgivna och bearbetade. Se t.ex. Anita Alm & Sten Henrysson, *Gällivare lappskola 1756–1850: En elevmatrikel jämte analys* (Umeå 1991); Anita Alm, Tuuli Forsgren & Sten Henrysson (red.), *”Catalogus Discentium vid Jockmoks Schola, ifrån Åhr 1732 då hon tog sin början”: En bearbetad och kompletterad elevmatrikel över Jokkmokks lappskola* (Umeå 1989); Sölve Anderzén, *Jukkasjerfvi Scholae Matrikel Inrättadt wid Scholans begynnelse år 1744: En rekonstruktion* (Umeå 1990); Sten Henrysson, *Jokkmokks lappskolas elever 1732–1846: En analys* (Umeå 1989); Carl-Henry Johansson & Johnny Flodin (utg.), *Arjeplogs lappskola: Bearbetade och*

av manligt kön (64 %) och 687 av kvinnligt (36 %). Andelen kvinnliga elever varierade från 27 procent i Åsele till 44 procent i Gällivare. De manliga eleverna dominerade i början av lappskolans verksamhet, men från 1770-talet blev det relativt vanligt att kvinnliga elever skrevs in i lappskolorna. Detta framgår av uppgifter från skolorna i Gällivare, Jokkmokk och Jukkasjärvi.⁴⁵ Medan de kvinnliga elevernas andel i dessa skolor uppgick till 33 procent (234 av 717) under hela perioden 1732–1819, låg andelen under de första fyra decennierna på 17 procent (42 av 244), varefter den steg till 41 procent (192 av 473) under 50-årsperioden 1770–1819. De första kvinnliga eleverna antogs år 1747 i Arjeplog, 1748 i Åsele, 1749 i Jukkasjärvi, 1753 i Jokkmokk och 1756 i Gällivare.

Lappskolans funktion och betydelse

Åren runt 1740 ägde alltså tre förändringar rum som berörde det ny-ligen inrättade lappskolesystemet: prästrekryteringen inriktade sig på prästsöner, medan skolorna öppnades för kvinnliga elever och började utbilda kateketer. Förändringarna verkar dock inte i någon större utsträckning ha påverkat skolornas undervisningspraxis. Skolorna fortsatte att erbjuda grundläggande undervisning i läsning och kristendomskunskap, medan mer studiebegåvade elever undantagsvis fick undervisning på en högre nivå. Därmed anslöt skolpraxis till den situation som hade rått i Skytteanska skolan i mer än ett sekel. Intentionerna bakom de olika skolorna kan ha varit olika, men i praktiken uppvisade sameskolorna på 1600- och 1700-talen en hög grad av differentiering. Examensprotokollen ger klara besked om en individualiserad undervisning. Så snart en elev lämnade skolan, antogs en ny elev. Undervisningen utgick från den nya elevens kunskapsnivå, och alla elever förkovrade sig i sin egen takt. Studietiden uppvisade stor variation beroende på förkunskaper och lämplighet för studier. Lappskolan var inte unik i det avseendet. Undervisningen i de flesta tidigmoderna

kompletterade elevmatriklar för åren 1743–1820 och 1863–1875 (Umeå 1989); Carl-Henry Johansson & Johnny Flodin, *Eleverna vid Arjeplogs lappskola 1743–1820* (Umeå 1990); Carl-Henry Johansson & Johnny Flodin (utg.), *Åsele lappskola 1732–1820: Bearbetad och kompletterad elevmatrikel* (Umeå 1991).

⁴⁵ De följande uppgifterna är hämtade från Alm & Henrysson (1991) s. 34; Henrysson m.fl. (1993) s. 63, 73; Anderzén (1992) s. 129.

skolorna var differentierad och individualiserad med samtidig undervisning av elever på olika kunskapsnivåer.

Vilken betydelse fick då lappskolan för samernas kunskapsnivå i läsning och kristendomskunskap på 1700-talet? Skolinstruktionen föreskrev att eleverna skulle lära sig läsa ordentligt innan de fick börja memorera ABC-bokens texter. Examensprotokollen visar att de allra flesta eleverna uppnådde en god läsförmåga. Dessutom kom huvuddelen av eleverna att lära sig Luthers lilla katekes och katekesutvecklingen utantill. I regel förvärvade eleverna också en god förståelse av det lästa och memorerade stoffet. Undervisningsspråket var samiska i huvuddelen av lappskolorna, men i källorna förekommer exempel på elever som också lärde sig läsa svenska. 1700-talets undervisningslitteratur var författad på det ”sydlapska bokspråket”, som dock inte var begripligt inom det nordsamiska området, varför finska användes som undervisningsspråk där. Detta var fallet i Jukkasjärvi lappskola, men även där nådde de samiska eleverna goda resultat i läsning och kristendomskunskap.⁴⁶

Endast en mindre del av lappmarksförsamlingarnas barn blev elever vid lappskolorna, men skolorna kom ändå att fylla en viktig funktion genom sina spridningseffekter. Detta gällde inte minst utbildningen av kateketer. Under perioden 1744–1820 tjänstgjorde 19 kateketer i Jukkasjärvi församling, av vilka 17 hade varit elever i Jukkasjärvi lappskola.⁴⁷ När det var svårt att rekrytera kateketer, kunde lönedmedlen användas till att premiera enskilda personer som hade lärt någon annan att läsa eller lära sig katekesen. Medan den absoluta majoriteten av kateketererna var män, visar bevarade listor från Jukkasjärvi församling att 30 procent av de personer som premierades för sin mer informella undervisning var kvinnor.⁴⁸ Under 1700-talet ökade läskunnigheten och kristendomskunskaperna generellt i lappmarksförsamlingarna. Detta var ett resultat av de samlade undervisningsinsatserna, som vid sidan av lappskolornas och kateketerernas verksamhet också inbegrep prästernas och hemmens undervisning.

---

46 Anderzén (1992) s. 136–149.

47 Anderzén (1992) s. 148.

48 Anderzén (1992) s. 303–306.

En interiör från 1760-talets lappskola

I februari 1764 blev den 19-årige ”lappdrängen” Anders från Sirkas sameby inskriven i Jokkmokks lappskola, där Theophilus Gran var skolmästare. Gran hade börjat sin skoltjänst 1757 och kom att lämna sin anställning år 1768 för att bli kyrkoherde i Piteå. Berättelsen om skoleleven Anders skrev Gran ned år 1773. ”En lappdrängs omvändelse”, som Gran kallar berättelsen, ingår i en längre redogörelse för kristendomens tillstånd i lappmarken som bygger på Grans erfarenheter från tiden i Jokkmokk.⁴⁹

Grans manuskript, som har titeln ”Några samlade tecken och bevis på kristendomens tillväxt i Lule lappmark och Jokkmokks församling”, har en lång och brokig tillkomsthistoria som i vissa avseenden påverkar dess källvärde.⁵⁰ De källkritiska och genremässiga aspekterna har jag behandlat i andra sammanhang, där jag bland annat har visat att manuskriptet sönderfaller i ett antal exempelberättelser av pietistisk typ.⁵¹ Genremässigt kan berättelsen om Anders sålunda betraktas som en omvändelseberättelse. Här kommer jag att använda berättelsen om ”en lappdrängs omvändelse” för att ge en inblick i hur lappskolan kunde fungera på 1760-talet. Berättelsen utgör förmodligen inget representativt exempel, utan bör snarast uppfattas som Theophilus Grans beskrivning av sina ambitioner med undervisningen i lappskolan.

Skolinstruktionens uppmaningar om att skapa förutsättningar för att eleverna skulle kunna bli inifrånstyrda individer genom att internalisera önskvärda kristna normer uppvisar likheter med pietistisk pedagogik.⁵² Även om en pietistisk läsning av skolinstruktionen är

49 Theophilus Gran, ”Några samlade tecken och bewis på Christendomens tilväxt uti Luleå Lappmarck och Jockmocks Församling”, i Daniel Lindmark (red.), *Berättelser från Jokkmokk: En kommenterad utgåva av två 1700-talsmanuskript till belysning av lappmarkens kristianisering och Pro Fides äldsta historia* (Stockholm 1999) 39–114.

50 Tillkomsthistorien med dess källkritiska implikationer har behandlats i Daniel Lindmark, ”Mellan fiktion och verklighet: Theophilus Grans manuskript *Några samlade tecken och bevis*, Samfundet Pro Fide et Christianismo och den religiösa exempelberättelsen”, i Lindmark (1999) s. 155–200; se även Lindmark (2006a) kap. 6–7.

51 Förutom anförda arbeten, se även Daniel Lindmark, ”De Fide Historica: Societas Suecana Pro Fide et Christianismo and the religious exemplary biography in Sweden, 1771–1780”, i Jürgen Beyer m.fl. (red.), *Confessional sanctity (c. 1550–c. 1800)* (Mainz 2003).

52 Om kopplingarna till den pietistiska pedagogiken, se särskilt Lindmark (2006a) kap. 4 samt Daniel Lindmark, ”Pietism and colonialism: Swedish schooling in 18th-century Sápmi”, *Acta borealia: A Nordic journal of circumpolar societies* 23:2 (2006b) s. 116–129.

möjlig, är det svårt att beteckna 1700-talets lappskola som ett pietistiskt projekt. Visserligen uppvisar också själva skolformen likheter med pietistiska undervisningsanstalter i norska Trondheim och tyska Halle, men det är svårt att entydigt påvisa direkta påverkansvägar. Däremot är det möjligt att säga att lappskolan med sin organisatoriska utformning och sin skolinstruktion lade effektiva redskap i händerna på den skolmästare som ville påverka eleverna i en pietistisk riktning. Detta var uppenbarligen fallet med skolmästare Gran i Jokkmokks lappskola.

När den 19-årige Anders skrevs in i Jokkmokks lappskola, hade han i flera år arbetat som vallpojke och dräng, både i lappmarken och i de svenska kustförsamlingarna. Trots sin mogna ålder var Anders ännu inte läskunnig, och hans mor hade därför blivit uppmanad att sända honom till skolan. Vid hans ankomst till skolan uppfattade skolmästare Gran honom på följande sätt:

Han var fullvuxen, medelmåttig till växten, och hade stadiga lemmar, han var händig, trogen, arbetsam, flitig vid boken, hade ordinarie minne och förstånd, så att, i anseende till detta, tyckte jag om honom. Men å andra sidan var han butter, tvär, argsint, oböjlig, utan medlidande, och kunde väl med gott mod se både sin nästa och hans egendom i nöd och fara, utan att på något sätt beröras därav, än mindre bidra till hans räddning.⁵³

Gran målar således upp en motsägelsefull bild av Anders, där goda fysiska och intellektuella naturgåvor kontrasteras mot ett okristligt sinnelag. Av den fortsatta framställningen blir det tydligt att det var Anders motstånd mot den kristna tron som Gran uppfattade som det mest graverande. Gran konstaterar att Anders aldrig tycktes bli berörd av gudstjänsten i kyrkan och att han dessutom var ”tankspridd och kall vid bönen”.⁵⁴ I sin undervisning försökte Gran få Anders att förstå att det liv han levde var förkastligt och att en uppriktigt omvändelse var nödvändig. Ett kristligt liv förutsatte en total sinnesändring:

Vill du uppriktigt överlämna ditt hjärta genom bönen i tron till Herren och Frälsaren Jesus, som skapat och återlöst dig, så frälser han dig ifrån detta tillstånd, och gör dig genom sin Ande till en ny skapelse, som liknar hans egen

---

⁵³ Gran (1773) s. 83.

⁵⁴ Gran (1773) s. 84.

avbild. Du får ett av Gud själv upplyst sinne, du får ett hjärta som älskar Gud och, för hans skull, nästan. Du tål då inte att uppsåtligt göra något ont eller försumma det goda, utan du gläds i din själ, när något tillfälle ges att få göra väl. Den naturliga motsträvigheten övervinns av kärleken till Gud och går mer och mer under, allteftersom din förnöjelse över att vara Guds egen tillväxer. Detta är ändamålet med din skolgång. Du skall här få lära Guds ord, i ordet se Guds vilja, och i gärningen leva därefter, samt således bereda dig att vara ett rätt Guds barn, och således lycklig i tiden och salig efter döden. Jag var knappt utgången, förrän han sade till de andra barnen: På sådant sätt blir inte många saliga. Varför ska vi inte få leva som vi vill? Finns det något liv efter detta, så får vi nog veta det, när vi kommer dit.⁵⁵

Det citerade avsnittet är belysande för Grans syn på syftet med lappskolans verksamhet: genom individuell omvändelse skulle samerna göras till dygdiga kristna människor, vars handlingar styrdes av deras känsliga samveten. Detta synsätt hade stöd i skolinstruktionens målsättning att varje elev skulle kunna ”styra och handleda sig själv”.

Anders svar på Grans omvändelseförsök är oerhört intressant, eftersom det ger uttryck för ett tydligt motstånd mot den påverkan som samerna blev utsatta för i lappskolan: ”Varför ska vi inte få leva som vi vill?” Gran kommenterar inte Anders svar, utan går direkt vidare med att återge ett annat samtal. Där försöker skolmästaren få sin motsträvige elev att känna tacksamhet över den förmån som lappskolan och dess undervisning utgör:

Tackar du någon gång Gud av hjärtat för att du fått komma till skolan? Välsignar du vår kristliga och nådiga överhet, som har så mycken ömhet för detta folk, att ni blir både lärda, klädda och födda i skolan för intet? Rörs inte ditt hjärta, när du i kyrkan nu kan sjunga psalmer till Guds lov, och få se andra inte kunna ett ord? Tycker du inte, att du är lyckligare än dina förfäder, som levat i okunnigheten och vandrat i mörkret? Svaret blev detta: Inte är alla som kan läsa lyckliga heller. Jag [Gran] vill med detta endast visa hans kallsinnighet för religionen och ordet.⁵⁶

Återigen får Anders komma till tals med sitt verbala motstånd mot skolmästare Grans omvändelseförsök. Som författare är Gran uppenbarligen ivrig att visa upp det motstånd som missionsarbetet i lapp-

⁵⁵ Gran (1773) s. 85.

⁵⁶ Gran (1773) s. 85f.

skolan hade att bryta. Han kunde helt säkert räkna med den samtida läsekretsens odelade sympatier för den ståndpunkt som skolmästaren företräder i berättelsen. Därför fanns det ingen anledning att bemöta Anders invändningar. Det räckte med att exponera ”hans kallsinnighet för religionen och ordet”. Samtidigt erbjuder det öppna återgivandet av Anders motstånd goda möjligheter för en nutida läsare att ta fasta på Anders perspektiv. I sin berättelse har Gran helt enkelt gett motståndet en ovanligt tydlig röst.

Anders motstånd mot skolmästare Grans omvändelseförsök kom dock att brytas i samband med en längre tids sjukdom. Flera av skolbarnen insjuknade i en epidemi hösten 1766, och Anders var en av de hårdast drabbade. I nio dygn låg han i feberyrsel, och först efter sju veckor kunde han börja sitta uppe och läsa. En natt hade han en skrämmande vision, som han morgonen därpå återgav för Gran. Skolmästare Gran försökte förgäves övertyga Anders om att det bara var en dröm han hade haft, och Anders fortsatte att vända sig till Gud i andäktig bön. Enligt Gran ledde hela händelsen till en stor förändring hos Anders: ”Han kom efter hand till hälsan, blev mycket flitig vid boken, kärlig i umgänge och ganska stilla i sin levnad”.⁵⁷

Författaren Gran avslutar berättelsen om ”en lappdrängs omvändelse” med att låta Anders göra fullständig avbön för sitt tidigare liv. Ytterligare ett samtal återges, där Anders egna ord framhäver skolans betydelse för omvändelseverket:

Jag ville inte alls till skolan, och hade inte kommit hit, om inte min mor blivit ålagd att låta lära mig läsa. Och hon hade ingen annan utväg med mig. Jag [Gran] sade: Vad tycker du nu då? Han sade: Som en blind faller i gropan, så hade jag i min blindhet löpt, tills jag hamnat i förtappelsen, om inte Gud på detta sätt tagit fast mig.⁵⁸

Citatet kan sägas tydliggöra Grans syn på lappskolans betydelse för kristnandet av samerna. Slutsatsen om skolans avgörande roll framträder ännu skarpare vid en läsning av samtalet ur Anders perspektiv. Enligt Anders var det en gudomlig skickelse att han via skolan hade bli-

---

⁵⁷ Gran (1773) s. 90.

⁵⁸ Gran (1773) s. 92.

vit förd från mörker till ljus. Så total var alltså lappskolans ideologiska påverkan, att själva påverkan uppfattades som en gudomlig skickelse av den som hade blivit utsatt för den.

Avslutning

Det som blir tydligt i Grans berättelse om ”lappdrängen” Anders är den starka betoningen av omvändelsens nödvändighet. Vid en jämförelse med de ansträngningar som gjordes på 1680-talet att kristna samerna, framträder en ny inriktning. På 1600-talet behandlades samerna som ett kollektiv som gemensamt fick lova att avstå från samiska religiösa riter som offrandet och trummandet. Genom förbättrade kunskaper i den kristna tron, särskilt de tre första buden, skulle samerna förstå vem den kristne guden var och vad han krävde av människorna. I Jokkmokks lappskola på 1760-talet var målet en individuell omvändelse, där det inte räckte att ha rätt kristendomskunskap och avstå från samiska riter. Nej, nu gällde det att integrera de kristna normerna med den egna personligheten, så att man kunde ”styra och handla sig själv”, som skolinstruktionen uttryckte det. Den långvariga påverkan som eleverna utsattes för i 1700-talets lappskola bidrog helt säkert till att skapa de kristna samer som var önskvärda. Att detta inte skedde utan motstånd framgår mycket tydligt av berättelsen om ”en lappdrängs omvändelse”.

Källor och bearbetningar

Otryckta källor

Umeå, Forskningsarkivet, Handskriftssamlingen
Erik Nordbergs arkiv (ENA), Handskrift 25

Tryckta källor och bearbetningar

Alm, Anita & Sten Henrysson. *Gällivare lappskola 1756–1850: En elevmatrikel jämte analys* (Umeå 1991).

Alm, Anita, Tuuli Forsgren & Sten Henrysson (red.). *”Catalogus Discentium vid Jockmocks Schola, ifrån Åhr 1732 tå hon tog sin början”*: En bearbetad och kompletterad elevmatrikel över Jokkmokks lappskola (Umeå 1989).

Anderzén, Sölve. *Juckasjerfwi Scholae Matricel Inrättadt wid Scholans begynnelse år 1744: En rekonstruktion* (Umeå 1990).

- Anderzén, Sölve. "Begrepp om salighetens grund, ordning och medel": *Undervisningen i en Lappmarksförsamling: Jukkasjärvi församling 1744–1820* (Uppsala 1992).
- Bygdén, Leonard. *Hernösands stifts herdaminne: Bidrag till kännedomen om prästerskap och kyrkliga förhållanden till tiden omkring Luleå stifts utbrytning*, del 1–4 (Uppsala & Stockholm 1923–1926).
- Eriksson, Nils. *Sameskolor inom Åsele lappmark* (Umeå 1992).
- Fur, Gunlög. "Kolonisation och kulturmöten under 1600- och 1700-talen", i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (Skellefteå 2016).
- Gran, Theophilus [1773]. "Några samlade teckn och bewis på Christendomens tilväxt uti Luleå Lappmarck och Jockmocks Församling", i Daniel Lindmark (red.), *Berättelser från Jokkmokk: En kommenterad utgåva av två 1700-talsmanuskript till belysning av lappmarkens kristianisering och Pro Fides äldsta historia* (Stockholm 1999) s. 39–114.
- Haller, Elof. *Svenska kyrkans mission i lappmarken under frihetstiden* (Stockholm 1896).
- Henrysson, Sten. *Jokkmokks lappskolas elever 1732–1846: En analys* (Umeå 1989).
- Henrysson, Sten, Anita Alm, Tuuli Forgren & Egil Johansson. *Samer, präster och skolmästare: Ett kulturellt perspektiv på samernas och Övre Norrlands historia* (Umeå 1993).
- "Instruction för Inspectorer och Schol-Mästarena i Lappmarken samt Scholæ-Piltarne dersammastädes" [1735], i Daniel Lindmark (utg.), *1812 års uppfostringskommittés enkät: Svaren från lappmarksförsamlingarna* (Umeå 1988) s. 8–13.
- Johansson, Carl-Henry & Johnny Flodin (utg.). *Arjeplogs lappskola: Bearbetade och kompletterade elevmatriklar för åren 1743–1820 och 1863–1875* (Umeå 1989).
- Johansson, Carl-Henry & Johnny Flodin. *Eleverna vid Arjeplogs lappskola 1743–1820* (Umeå 1990).
- Johansson, Carl-Henry & Johnny Flodin (utg.). *Åsele lappskola 1732–1820: Bearbetad och kompletterad elevmatrikel* (Umeå 1991).
- Lindmark, Daniel. *En skola för staden, regionen och kyrkan: Elever, lärare och präster i Piteå skola före 1850* (Umeå 1990).
- Lindmark, Daniel. "Mellan fiktion och verklighet: Theophilus Grans manuskript *Några samlade tecken och bevis*, Samfundet Pro Fide et Christianismo och den religiösa exempelberättelsen", i Daniel Lindmark (red.), *Berättelser från Jokkmokk: En kommenterad utgåva av två 1700-talsmanuskript till belysning av lappmarkens kristianisering och Pro Fides äldsta historia* (Stockholm 1999) s. 155–200.
- Lindmark, Daniel. "De Fide Historica: Societas Suecana Pro Fide et Christianismo and the religious exemplary biography in Sweden, 1771–1780", i Jürgen Beyer m.fl. (red.), *Confessional sanctity (c. 1550–c. 1800)* (Mainz 2003).
- Lindmark, Daniel. *En lappdrängs omvändelse: Svenskar i möte med samer och deras religion på 1600- och 1700-talen* (Umeå 2006a).
- Lindmark, Daniel. "Pietism and colonialism: Swedish schooling in 18th-century Sápmi", *Acta borealia: A Nordic journal of circumpolar societies* 23:2 (2006b) s. 116–129.

- Lindmark, Daniel. "Colonial education and Saami resistance in early modern Sweden", i Barnita Bagghi, Eckhardt Fuchs & Kate Rousmaniere (red.), *Connecting histories of education: Transnational and cross-cultural exchanges in (post) colonial education* (New York & Oxford 2014) s. 140–155.
- Luleå stift 1904–1981: *Församlingar och prästerskap* (Umeå 1982).
- Nordberg, Erik. *Arjeplogs lappskola* (Stockholm 1955).
- Rasmussen, Siv. "Samiske prester i tidlig nytid", i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (Skellefteå 2016).
- Rydving, Håkan. *The end of drum-time: Religious change among the Lule Saami, 1670s–1740s* (Uppsala 1993)
- Thomasson, Lars. "Lappförsamlingarna i Jämtland-Härjedalen 1746–1941: Gemenskap eller segregering?", i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (Skellefteå 2016).
- Widén, Bill. *Kristendomsundervisning och nomadliv: Studier i den kyrkliga verksamheten i lappmarkerna 1740–1809* (Åbo 1964).
- Widén, Bill. *Kateketinstitutionen i Sveriges och Finlands lappmarker 1744–1820* (Åbo 1965).
- Öberg, Ingemar. *Mission och evangelisation i Gellivare-bygden ca 1740–1770* (Åbo 1979).

Daniel Lindmark, f. 1960, professor i kyrkohistoria vid Humanistisk fakultet och professor i historia med utbildningsvetenskaplig inriktning vid Lärarhögskolan, Umeå universitet. Hans forskningsintressen innefattar läskultur, folklig religion och kulturmöten. Lindmark leder bl.a. projekten "Norrländsk kyrko- och utbildningshistoria" (Umeå universitet), "Saami Voices and Sorry Churches: Use of History in Church-Saami Reconciliation Processes" (Formas) och "Svenska kyrkan och samerna – ett vitboksprojekt" (Svenska kyrkans forskningsenhet). Han är ordförande i Luleå stiftshistoriska sällskap, för vars räkning han har redigerat antologierna *Ingångar till norrländsk kyrkohistoria* (2010), *Väckelse i gränsland* (2012), *Kyrkliga strukturer och platsbundna kulturer* (2014; tillsammans med Björn Norlin och David Sjögren) och *Gränsöverskridande kyrkohistoria* (2016).
daniel.lindmark@umu.se

Sammanfattningar på nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska

Ruota oahpahusbijut ja sámi reakšuvnnat 1600- ja 1700-loguin

Artihkkal giedahallá girku oahpahusa sámiide 1600- ja 1700-loguin. Váikko girku lasihii sajis ja Skytteanska skuvlla ásaheapmi 1632 de 1680-logus šattai čielggas ahte risttaheapmi sámiin ii lean joavdán ila guhkás. Artihkkal čilge viggamušaid duššadit sámiid jáhkuid ja meanuid, ja maid sámiid vuosttildemiid. Vuoruhusjodiheapmi geavahii álggus intensifierejuvvon risttalaš jáhku, sihke iežas evttohusaide doaimbajuiide ja galledanmátkkis 1688 iežas praktihkalaš giedahallamis.

Rapportat mat duodaštedje ahte sámi oskkolaš meanut leat ain geavahusas ledje vuodđun 1723 jagi riikkabeaivimearrádussii ása hit skuvlavuogádaga. 1700-logu gaskamuttus gávdnu internáhtaskuvla guhitta sámi ohppiide juohke sámiguovllu searvegottis. ”Lapp”-skuvllat ožžo stuora mearkašumi sámi lohkanávccá ja risttalašvuodadieđu lassáneapmái, ja eareliiggánit leavvama oktavuodas. Sullii 1740 rájis skuvllat álge oahpahit johtti sámi oahpaheddjiid, ng. katekehtaid, ja váldit vuostá nisssonohppiid.

Artihkkal sisdoallá maid gova makkár lei Jáhkámáhkki sámiskuvllas 1760-logus, gosa skuvlameašttir Gran bijai stuorra návccaid jorgalit oahppi Andersa. Mitalus ”sámireanngga jorgalus” addá jiena sámi vuosttildeapmái risttaheami vuostá ja vuoseha seammás sámiskuvlla stuora návccá váikkuhit sámi ohppiid. Dan botta sámit 1600-logus kollektiivvalaččat šadde lohpidit guoddit iežas sámi jáhku ja meanuid ja doaimmahit vuđolaš máhtuid risttalaš jáhkus, ulbmil 1700-logu sámiskuvllain lei individuála jorgalus mii siskkildii risttalaš norpmaid iežas iešvuodain.

Översättning Miliana Baer

Svieriga áhpadusgähttalime ja sáme dávástusá 1600- ja 1700-lågojn

Artihkkal giehtadallá girikko áhpadusáv sámij siegen 1600- ja 1700-lågojn. Vájku girikko lasedum säbrram ja Skytteanska skávlá álggo 1632 de 1680-lågon vuojnnusij bádjij jut sámij járggálibme

ristalaszjuohtaj ij lim sierraláhkáj ávdedum. Artihkal vuoset gáhtjajlimij muorrodit sáme vuojnojt ja seremonidjajt, ja vuosstálasstemav sámijs. Stiffstastivrra anij ávdemusát lasedum áhpadusáv ristalasz jáhkon, goappátjagá ietjas oajvvadisájn dagojda ja praktijkalasz doajmmavuogen sujnnimmanon 1688.

Diededime sáme jáhkkudak seremonidjaj joarkke ano birra báhtusav vattij márrádussaj 1723 jage riikkabiejven skávllávuogádagá vuododime birra. 1700-lágo guovddelin gávnnuj internáhttaskávllá gudá oahppáj juohkka sámeednamatjoaggulvisán. Sámeskávllá oadtjun stuorra ájnasvuodav sámij láhkámmáhttudagá ja ristalaszjuohtamáhttudagá lasedibmáj, sierraláhkáj vijdedimbáhtusij baktu. Skávllá álgin vuojn bájkoj 1740 jage rájes áhpadit jáhtte sámeáhpaididijjt, náv gáhtjodum katijjsa, ja duosstot kujnajt oahppen.

Artihkalisasetaj gáváv Jáhkámáhke sámeskávllá sinna 1760-lágon, gánná skávllámásstár Grana gitjáj oahppev Ánndarisáv járggálit ristalaszjuohtaj. Giehto birra ”svájnnasa járggálibme ristalaszjuohtaj” buojkulvisáv vaddá sáme vuosstálasstemij járggálibmáj ristalaszjuohtaj ja vuoset sámmibále sámeskávllá stuorra fámov bájnatjit sámeoahppijt. Gá sáme 1600-lágon aktisattjat háhttuojn loabedit sáme vuojnojt ja seremonidjajt hiejttet ja ámastit álkkep diedojt ristalasz jáhkon, de ulmme 1700-lágo sámeskávlláj lij aktugasj járggálibme mij aktijdjij ristalasz nármajt ietjas hámiijn.

Översättning Barbro Lundholm

*Svienske lohkehtimmieh jih guktie saemiej luvhtie dam
1600- jih 1700-jaepine dáastoehhtin*

Daennie artihkelisnie gærhkoen lohkehtimmiem saemiej luvnie 1600–1700 jaepine digkede. Jalhts gærhkoen meatan gosse Skytteanska skuvle jaepien 1632 tseegkesovvi joe 1680-jaepine vöjnjn ij man gáhkese jakseme gosse saemide kristesovvedh. Artihkele vuesehte guktie voejhkelin saemiej jaahkoem jih vukide jamhkelidh, jih guktie saemiej luvhtie dam vuastalin. Evtemes dah stifti ávtehh eelkin kristeles jaahkoem lohkehtimmesne stinkestehtedh, dovne gosse ræriestinn guktie darjodh jih guktie dáemiedin gosse bíjre jarkan saemiej baaktoe jaepien 1688 minnedin.

Gosse åadtjoejin daejredh saemieh ennje sijnen båeries jaahkoen vuede nuhtjin dellie rijkhebiejeste jaepien 1732 nænnoesti skuvlesysteemem buektiehtidh. Gaske 1700-jaepijste akte internatskuvle fierhtene lappmarhkeåålmegisnie, govhte learoehkide gååvnesi. Daah Lappskuvlh joekoen vihkeles sjrdtin, gosse saemide lieredh lohkedh jñh dejtie kristelesvoetem lierehtidh, evtemes gosse gaajhkesch dam seamma lohkehtimmiem åadtjoejin. Medtie 1740 jaepijste eelkin saemien lohkehtæjjah ööhpehtidh, dagkerh katekeeth jñh dellie dovne nyjsenæjjah luhpiem åadtjoejin dejnie skuvline lohkedh.

Artihkele aaj vuesehte guktie lappskuvlesne Jåhkåmåhkkesne 1760-jaepine, gusnie skuvlemiestere Gran eadtjohkelaakan barki learohkem Anders (Aantam) kristedh. Soptsesse ”guktie saemien triengkem jarkelidh” gielem dejtie saemide vadta mah vuastalin gosse dejtie sijhtin kristedh jñh seamman aejkien vuesehte man fååmijes dah lappskuvlh gosse learoehkide kristelesvoetese jarkelidh. Gosse gaajhkh saemieh 1600-jaepine tjoerin sijnen båeries saemien jaahkoem jñh vuede laehpedh jñh kristeles jaahkose jarkelidh, dellie ulmiem 1700-jaepiej lappskuvline jakseme, saemieh dam kristeles jaahkoen vuede dåastoehntin.

Översättning Sig-Britt Persson och Karin Rensberg-Ripa